

погляд, повинен визначатись нормою щодо фізичного примусу. Відповідно, у разі застосування заходів фізичного примусу особі повинна завдаватися найменш можлива фізична, психічна чи майнова шкода, причому під час застосування заходів примусу не повинна завдаватися шкода життю чи здоров'ю особи. В разі виникнення такої небезпеки застосування примусу повинно бути припинено.

Список використаної літератури:

1. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Уклад. : В. Яременко, О. Сліпущко. – К., 1999. – Т. 2.
2. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К., 2001. – Т. 2.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1990.
4. Простір // Вікіпедія // uk.wikipedia.org/wiki.
5. Ветрова Г.Н. Уголовно-процессуальная ответственность: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1981.
6. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. – М., 1985.
7. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2004. – Т. 6.
8. Благодир А.А., Ляш А.О. Застосування примусу під час провадження слідчих дій: Навч. посіб. – К., 2010.
9. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // ВВР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України: за станом на 1 березня 2008 р.: Наук.-практ. коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 5-е вид., перероб. та доп. – К., 2008.
11. Благодир А.А. Заходи кримінально-процесуального примусу – гарантія дотримання законності // Актуальні проблеми правознавства: Наук. збірн. ЮІ ТАНГ. – Тернопіль, 2001. – № 3. – С. 201-205.

Надійшла до редакції 26.01.2011

ГМИРКО В.П., кандидат юридичних наук, доцент
(Академія митної служби України)

УДК 343.14

**МЕТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ДІЯЛЬНІСНИЙ ПОГЛЯД**

Обґрунтовується висновок, що з позицій діяльнісного підходу мету доказування в кримінальному процесі можна розглядати як версію, тобто знаннєвий продукт пізнавально-правної реконструкції певної “життєвої” події (ситуації).

Ключові слова: доказування в кримінальному процесі.

Обосновывается вывод, что с позиций деятельностного подхода цель доказывания в уголовном процессе можно рассматривать как версию, т.е. знаниевый продукт познавательного-правовой реконструкции некоего “жизненного” происшествия (ситуации).

Ключевые слова: доказывание в уголовном процессе.

The article substantiates the conclusion, that from the position of the action's approach the aim of proving in a criminal procedure can be considered like a version as well as knowledge product of cognitive and legal reconstruction of some “vital” event (situation).

Key words: proving in a criminal procedure.

У вітчизняній науці панує погляд на мету доказування в кримінальному процесі як на об'єктивну (матеріальну) істину, чим проголошується пріоритетність гносеологічного аспекту проблеми, в той час коли її не менш важливий – діяльнісний, функціональний план, – із завидливою традиційністю декларується, але так само послідовно ігнорується *in merito*.

Аналіз останніх публікацій, присвячених розв'язанню даної проблеми, дозволяє стверджувати, що науковці, як і раніше, досліджуючи проблематику мети доказування, працюють в уявленнях і соціокультурних зразках традиційної природничонаукової парадигми. Вони оминають увагою можливості діяльнісного підходу, який, наприклад, дозволив досягти цікавих наукових результатів в царині дослідження феномену суду присяжних, а тому вітчизняна процесуалістика і далі воліє поратися скоріше консервуванням поглядів на мету доказування доби “розвинутого соціалізму”, ніж пошуком нових, прагматичніших понять.

Мета даної статті полягає у спробі сформувати сучасні наукові уявлення про феномен мети доказування на ґрунті системомислєдїяльнїсної методологїї.

Аналіз теоретичних поглядів українських процесуалїстів (1922 – 2010 рр.), присвячених доказуванню, дозволяє виснувати: починаючи від сорокових рокїв минулого столїття вони позначенї не-позбувною ментальною інтенцїєю визначати істину метою доказування в кримїнальному процесї¹.

Зоставляючи поза даною розвідкою концепт істини в кримїнальному процесї², наведу лише чотири засадничї висновки, якї характеризують стан обговорюваної проблеми.

Primo. Розуміння мети задається немовби аксіоматично, коли певний дослідник допїру приєднується до цїєї непорушної тези, оказуючи далї шляхетну рїшучїсть бодай якось удосконалити її сакральний зміст³.

Secundo. В свїдомостї процесуалїстів здїйснюється дивне, на мїй погляд, нерозрїзнення, а точнїше, ототожнення понять “мета” та “результат” доказування, хоча, не вживаючи спеціальньої оптики, видно: це – мимо їхнього певного змістовного перетинання – суть рїзні, передовсім у функціональному планї, поняття.

Tertio. Дослідження концептуальних положень теорїї доказів дає підстави стверджувати: “підтримковою” конструкцїєю, її онтологїчною основою є фундаментальна категорїя дїяльностї. Але для процесуалїстів, що досліджують теоретичну й органїзацїйно-проектну тематику доказування, ця теза має скорїше характер трюїзму, “узвичаєностї”, ритуального знаку, який немовби не передбачає власного змісту.

Quarto. Реконструкцїя логїки дослідження фундаментальних питань доказування (мета доказування, структура його функціональних елементів, поняття, сутнїсть та класифїкацїя доказів etc.) показала, що робота над ними здїйснюється без залучення принципів схем та категорїального апарату теорїї дїяльностї.

Отже, *vice versa* виявлено нестикування, “розрив” між дїяльнїсним декларуванням доказування та недїяльнїсною практикою його теоретичного осмислення.

Згаданї методологїчні рефлексїї спонукали мене виконати такі науковї завдання:

1. Прояснити теоретичнї змісти категорїї “мета” в фокусах таких сучасних наукових практик, як, зокрема, мовознавча, філософська, психологїчна, праксеологїчна та системна.

2. Затурбуватись пошуком такої дослідницької програми, яка б дозволила в її органїзацїйних рамках і стандартах розважити актуальний концепт мети доказування, рухаючи його, як уже згадувалось, до пошуку й оформлення нових, більш досконалих понять.

Ad 1. У вислїді виконання першого завдання стало зрозумїло, що на теоретичному рївнї мету як атрибут будь-якої людської дїяльностї на загал можна досліджувати, спираючись на її феноменальнї характеристики, репрезентованї такими судженнями.

1. Передусім слїд наголосити, що сучасна наука схильна розглядати мету дїяльностї як створений засобами певної дїяльностї *образ* її бажаного кінцевого продукту, зафіксований у його *проектї*.

2. Мета дїяльностї не є атрибутом індивїдуальної свїдомостї її носїїв, а задається ззовнї органїзацїйними проектантами, тому вона як культурний зразок, відтворюючись у дїяльностї, має для конкретного функціонера характер *норми*.

3. Мета як її “закон” визначає нормативну структуру дїяльностї на загал, замикаючи на себе решту її функціональних елементів, а тому є підґрунтям для органїзацїйного проектування конкретного рїзновиду дїяльностї.

4. Мета і продукт дїяльностї, будучи двома її протилежними елементами, в жодному разї

¹ “Не в ногу” з нею прямує М. І. Костїн, котрий визначає мету дїяльностї доказування як “... встановлення підстав для кримїнальної відповідальностї і застосування покарання, захисту невинних осіб від необґрунтованого засудження...” [1, с. 26].

² Див. про це детальнїше [2, с.50-55; 137-140].

³ У будь-якому разї менї не вдалося знайти жодного процесуального тексту, де б його автор, спочатку дослідив загальнонауковий інтер’єр поняття “мета”, відтак переходив до вивчення таких кореспонденцїйних до нього понять, як “результат”, “продукт”, “засоби” тощо, а далї, спираючись на отриманї науковї данї, використав би їх для вирїшення конкретного питання, **що** саме є метою доказування: істина чи якийсь інший феномен... Інакше кажучи, з одного боку, тотально експонується відданість ідеалам діалектики (ранїше знаної як “марксистсько-ленїнська”), а з іншого – демонструється нехтування методологїчною засадою руху думки від загального до окремого в перебігу сходження від абстрактного до конкретного.

не можуть ототожнюватися, бо є самостійними організованостями з різним змістовним наповненням: у першому разі це буде проект, у другому – результат його реалізації¹.

5. Мета й ефективність (справність) певної діяльності перебувають у кореспондентійних взаєминах, тобто чим правильніше визначено мету, тим ефективніше буде діяльність в отриманні конкретного бажаного продукту.

6. Мета діяльності, трактована в проектному аспекті, має, як на мене, відповідати вимогам: (а) чіткої понятійної *визначеності* + (б) *реальності* та (в) *відповідності* мети призначенню діяльності².

Коли йдеться про (а), мається на увазі понятійно оформлене усвідомлення як оргпроектантами діяльності, так і її виконавцями образу, картини бажаного кінцевого продукту³.

Говорячи про (б), наголос кладеться на її об'єктивній *викональності* (реалізованості) взагалі; ідеться, отже, про вимогу, звернену насамперед до проектантів конкретної діяльності, брати до уваги максимально повну сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, котрі вряди-годи якщо не цілком унеможливають досягнення бажаного продукту, то принаймні можуть неабияк його ускладнити⁴. Це дозволить проектувати конкретну діяльність, зокрема її засобову частину, таким чином, що досягнення визначеної мети лежатиме в межах *перетворювальних* можливостей цієї діяльності.

Дотично до (в): вже навіть недосвідчений слух дозволяє розрізнити звучання цих двох понять: якщо мета вимагає ставити запитання, *що* очікується в результаті виконання діяльності, то сутнісне призначення дає відповідь на запитання, *для чого* вона потрібна. Забувати про цю обставину, а тим паче плутати ці два поняття, означає не що інше як заздалегідь запрограмовану *дисфункцію* певної діяльності.

Водночас хотів би контекстно зауважити, що найскладнішим у проблемі мети є правильне визначення *змісту* образу того конкретного бажаного продукту, отримання якого передбачається в процесі реалізації мети певної діяльності⁵.

Ad 2. Робота над другим завданням схилила мене обрати для аналізу питання мети дока-

¹ Водночас випадає ще раз сказати, що в актуальному концепті істини як мети доказування в кримінальному процесі якимось незбагненим чином “склеєно” її як проект бажаного продукту діяльності з самим продуктом (минулою “дійсністю”), хоча вже давно відомо, що істина не має свого денотата (реального об'єкта, номінованого цим ім'ям).

Але ніхто не хоче зауважити очевидне: в такому разі зникає й сама потреба в доказуванні, адже в такому разі процесуальний дослідник уже наперед знає, що є “істина”, тому вся процедура може бути зведена, так би мовити, до процесуального “оформлення” фактів, вже кваліфікованих ним як “достовірні”. Як не без іронії зауважує С. А. Пашин, “... “знаючи дійсність”, легко підібрати “достовірні”, тобто такі, що відповідають їй, докази” [3].

У цьому зв'язку не можу не сказати: панівний теоретичний концепт мети доказування, виниклий у добу авторитарного комунізму, мав характер цілеспрямованої, послідовно здійснюваної індоктринації: тільки КПРС спирається на “єдиноправильну” наукову філософію історичного й діалектичного матеріалізму, тому її промінені завжди знають, “що є істина”, і ніколи не помиляються. Зрозуміло, що відтак не можуть помилятися і керовані нею приснопам'ятні “органи”, наділені, як іронізує С. А. Пашин, “нелюдською здатністю бачити кожного наскрізь”.

На жаль, цей ідеологічний схематизм нікуди не подівся й не вивітрився з теоретичної свідомості ... Про ці та інші контекстні питання див. зокрема: [4, с. 3-13; 5 с. 253-269].

² Про це, зокрема, пише Т. Пшоловський [6, с. 174-182].

³ Гадаю, на цьому місці доречно згадати думку Г. Кунца та С. О'Донелла, які стверджують: “... якщо мету сформульовано розпливчато, то ми не можемо бути впевнені, що її досягнуто” [7, с. 194].

⁴ Вельми категорично в цьому плані висловлюється В. Д. Могилевський: “... якщо мета знаходиться поза областю (досяжності – В. Г.), то система вочевидь не може “влучити” в ціль, яка належить до числа нереалізаційних, відтак усі зусилля досягти її марні, це значить, що втрачається сенс створення такої системи. Останнє може бути подолано зміною концепції системи або, як мінімум, залученням додаткових ресурсів” [8, с. 80].

⁵ В очевидності даної тези, як на мене, досить легко переконатися, якщо, приміром, проаналізувати спроби вітчизняних і чужинецьких процесуалістів розв'язати фундаментальну проблему визначення мети кримінального процесу; наявність у теорії різних, інколи цілком відмінних, позицій зумовлена, на мою думку, в першу чергу браком сучасної методологічної концепції теоретичного опанування розуміння й організації кримінального процесу як замкненого юридичного цілого.

Якщо така концепція буде опрацьована, скажімо, на ґрунті ідей СМД-методології, то це дозволить сформувати блок системних уявлень про мету, завдання, засоби, призначення та продукт кримінального процесу, а відтак, і перейти до діяльності організаційного проектування

зування системомислєдїяльнїсну методологїю (СМД-методологїю) як наддисциплїнарний засїб теоретичного опанування феномену дїяльностї¹.

Її потенцїал уможливив репрезентувати дїяльнїсть доказування як складну *структуру* певним чином органїзованих і взаємозв'язаних її функцїональних *мїсць* (ФМ): “мета” ↔ “вихїдний матерїал” ↔ “спосїб дїяльностї” ↔ “носїї дїяльностї” ↔ “засоби дїяльностї” ↔ “перетворювальний процес” ↔ “продукт дїяльностї”.

Розкладаючи вїдтак кожен окремий елемент функцїональної структури дїяльностї доказування на його *складовї*, тобто на “функцїю” + “мїсце” + “матерїал”², я знайшов можливїсть репрезентувати мету в такїй спосїб.

Матерїалом наповнення ФМ “Мета доказування”, як впливає з логїки дослїдження та тематичного контексту, буде дїяльнїсна “органїзованїсть”, “версїя”³, тобто здогадний (гїпотетичний) мисленнєвий образ (проект) її бажаного “продукту” – певної шуканої юридичної *конструкцїї*. Як вона сама, так і висновок правозастосувача про її сформованїсть вїдповїдно до вимог певного процесуального *стандарту* має слугувати знаннєвою (фактовою) основою для шуканого процесуального рїшення.

Наприклад, на початковому етапї підготовчого провадження (ст. 347 КПК Італїї, ст. 303 КПК Польщї, ст. 224 КПК Румунїї, ст. 97 КПК України etc.) перед полїцїєю постає завдання дати вїдповїдь на питання “як дїяти?”: розпочинати або не розпочинати кримїнально-процесуальну дїяльнїсть взагалї.

Щоб дїяти правильно, їй конечно видати інформацийне рїшення “що є правда?”, тобто в ситуацїї “тут і тепер” розв'язати інколи вельми складне завдання: розпїзнати за інформацїєю про певну правнорелевантну “життєву” подїю (казус) “правильний” образ майбутньої правної конструкцїї (з-помїж інших, не менш “правильних” процесуальних альтернатив).

Тому в структурї дїяльностї вїготовлення процесуальних рїшень (ДВПР) ініцїюється “запуск” першого її технологїчного елементу – процедури доказування. В її нетрях створюються “полїцїйнї” докази, тобто сформованї за процесуальними правилами “матерїали”, що з них полїцїя “черпає” всїм добре знанї “достатнї данї” – сукупнїсть “доказївних” фактїв⁴, тобто знань з претензїєю на очевиднїсть. Вони являють собою розмїчену гїпотезою вїдповїдної процесуальної норми органїзовану сукупнїсть епїстемологїчних (знаннєвих) “замїнникїв” правнорелевантної “життєвої” подїї або “ситуацїї”⁵.

Працюючи з ними в сферї доказової мислєдїяльностї як з ідеальними об'єктами, полїцїя через логїчні операцїї виведення та обгрунтування створює інші епїстемологїчнї замїнники “життєвої подїї” – шуканї (доказуванї) факти. По тому юрист вїповнює знаннєвим матерїалом доказївних та шуканих фактїв “лакуни” шуканої юридичної *конструкцїї* “обгрунтована пїдозра” (наприклад, ст. 303 КПК Польщї) або ж у вїтчизнянїй версїї – “ознаки злочину” (ст. 94 КПК України).

Висновком про сформованїсть згаданого юридичного продукту завершується інтелектуальна процедура “розпїзнавання” у знаннєвому реконструктї “життєвої” подїї її правного образу, розв'язується конкретна юридична невизначенїсть, а полїцїя згодом видає оперативне процесуальне рїшення “що дїяти?”

Зрозумїло, щоб певнї факти (знання) потрапили до доказового обїгу, полїцїї треба спочатку знати, *що* саме й де саме шукати. Тому їй конечно “побачити” їх, тобто здогадно уявляти, як вони “насправдї” виглядали в “оригїнальному”, тобто в своєму недїяльнїсному (“життєвому”) існуванні.

Це можливо вчинити лише розпрацювавши вїдповїднї версїї про них, одна з котрих,

¹ Детальнїше про СМД-методологїю див., наприклад [9; 10, с. 547-594].

² Про дїяльнїснї органїзованостї “функцїя”, “мїсце” та “наповнення” див., зокрема [11, с. 63-64].

³ В.О. Коновалова дає вельми лаконїчне й водночас зручне в оперуванні трактування версїї як обгрунтованого здогаду про подїю злочину й особу злочинця, де термін “подїя злочину” охоплює всї можливі пов'язанї з ним обставини, в тому числї їх походження, причиновї залежностї, механїзм та інші данї, здогад про наявнїсть яких і дозволяє розкрити злочин [12, с. 13-14].

⁴ Як пише В.В. Нїкїтаєв, “... факти – це результати вїдповїдних чїтко окреслених процедур. Факт – це таке ж саме, в сутностї, знання, лише взяте нерелфлексїйно, з *претензїєю* на очевиднїсть, а тому потребує критики” [13, с. 298].

⁵ Як наголошує з позицїї СМД-методологїї С.А. Пашин, “призначення процесу “доказування” полягає в перетвореннї за правилами кримїнального судочинства *подїй* на *факти*, здатнї зацікавити суд” [14, с. 7].

витримавши перевірку на “реалізованість”, перетворюється з уявленнєвого матеріалу про образи фактів на шукані факти. Далі вони стають знаннєвим “вихідним” матеріалом для створення певної юридичної конструкції; своєю чергою, висновок про її обґрунтовану “правильність” слугує основою для видання поліцією або судом бажаного юридичного рішення.

Отже, в контексті наших процесуально-діяльнісних міркувань про мету доказування розглядуване функціональне місце підставно трактувати як *версію*, тобто юридичний знаннєвий *проект*, виготовлений процесуальними дослідниками, нормативно номіновані “порожнини” якого вони вповнюють згаданим уявленнєвим матеріалом.

Після перевіряння версії на “реалізованість” починаються дальші процедури діяльності вироблення правних рішень, зокрема, обґрунтування правильності видаваного процесуального рішення¹.

А тепер перейдемо до розгляду змістовного (матеріального) *наповнення* ФМ “Мета доказування”, розщеплюючи його відповідно до вимог СМД-методології на “чистий” та “організований” матеріали.

У плані нашого дослідження, гадаю, буде цілком підставно запропонувати для розгляду в характері “чистого” матеріалу наповнення даного ФМ *онтологічний образ*² (буттєву картину натурального об’єкта – правнорелевантної “життєвої події”, “ситуації”, взятої, схопленої такою, якою вона є “насправді” в усьому її дійсному компонентному складі, ще не пізної в належних процесуальних формах).

Йдеться, отже, про те, що на “табло” свідомості процесуального дослідника немовби “висвічується” *образ* “чистої”, іще не закаламученої втручанням поліції (суду) *дійсності* минулого, теперішнього чи майбутнього, рефлексійно взятої у її відповідній динаміці (ретроспективній або перспективній) – від виникнення аж до її завершення.

Далі треба підкреслити: згаданий “чистий” матеріал, потрапляючи з недіяльнісної сфери до лакуни ФМ, приводиться мислєдіяльністю юриста у відповідність до його вимог. Інакше кажучи, “організованим” матеріалом версії будуть ті ж самі уявлення правника про “життєву” ситуацію, але вже “втягнені” в дійсність юридичного (проектно-правного мислення), де вони “переоформлюються”, “стягуються”, “зашнуровуються” вимогами, рамками юридичної форми. Тому, звісна річ, не може бути мови про тотожність того, що було “насправді” (“життєва подія”), того, що вдалося встановити (“чистий матеріал”) та змістом виготовленої юридичної конструкції (“організований матеріал”).

У такий спосіб онтологічна картина “життєвої події” трансформується, стає “організованим матеріалом” функціонального місця, тобто юридичною проекцією “життєвого”. Версіювання як криміналістична проектна технологія дозволяє поліції перетворювати уявлення про компонентний склад “життєвої” ситуації на образи-проекти правнорелевантних фактів як знань, що вже належать до царини юридичної мислєдіяльності.

Тому методологічна ідея конечності демаркації в діяльності доказування “чистого” та “організованого” матеріалу наповнення версії вимагає від процесуального дослідника вміння рефлексійно рухатися одночасно в двох мислєдіяльнісних площинах – “життєвій” та “юридичній”, а також від однієї до іншої і навпаки, не “склеюючи” їх у власній свідомості.

На підставі викладеного можливі такі висновки.

(1) Розглядаючи версію як матеріальне наповнення ФМ “Мета діяльності доказування”, слід сказати, що вона є знаннєвим продуктом пізнавально-правної реконструкції. Я маю на увазі операцію інтелектуальної заміни одного – гносеологічного об’єкта – певної безумовно не-

¹ Про це детальніше див.: [15, с. 105-154].

² Як зазначав Г.П. Щедровицький, “ми називаємо онтологічною картиною таке зображення об’єкта розгляду, яке в певному процесі мислення розглядається як сам об’єкт, тобто покладається точним і адекватним, що абсолютно відповідає самому об’єктові” [16, с. 364-365]. Водночас, вважаю, не буде зайвим нагадати: в понятті “онтологічна картина” міститься антиномія ототожнення уявлення про об’єкт із самим об’єктом. Критичне мислення не може собі цього дозволити; натомість предметне мислення користує з цього, але воно – лише функціональне й ситуаційне.

Отже, щоб предметне мислення могло здійснюватися “тут і тепер”, воно має покласти дещо як реальність, покласти у відповідні місця власної структури, здаючи собі зарозом справу, що “насправді” реальним є акт покладання, а те, що покладено, є реальним уже похідним (від цієї вихідної реальності). Тому, якщо й допустимо (або дуже хочеться) приписати онтології властивості певного відображення, то онтологія – радше мапа, ніж картина; мапа, що включає в себе й різноманітні способи свого “читання”, а також того, хто здатний це вчинити [17, с. 15-38].

приступної нам “життєвої” *події* на інший – шукану онтологічну *картину* (образ, візію, інтерпретацію) “правної” дійсності.

Зміст останньої “задається” схематизмом конкретної юридичної конструкції як майбутнього продукту діяльності доказування. Тому підкреслюю: правник може побачити на “табло” своєї свідомості потрібний йому образ “правної дійсності” минулого, теперішнього чи майбутнього, тобто шуканих фактів і обставин кримінальної справи, не інакше як з допомогою згаданих віртуальних “картинок”, *stories* тощо.

Версія як діяльнісний об’єкт у епістемологічному плані покликаний виконувати *функцію* замітника “життєвої ситуації”. Вона як природничий, натуральний об’єкт, реалізувавшись у часі й просторі на певному людському та середовищному матеріалі, “продрукувавшись” на ньому, зостається в дійсності минулого, а тому не може бути об’єктом оперування (дослідження).

Відтак на цьому місці хочу зробити ще один спеціальний наголос: юрист у перебігу доказування ніколи не працює з “минулим”, а допіру з “актуальним”: тобто з його ідеальними та матеріальними слідами, зі *знаннями* про нього у формі версій, рефлексійно рухаючись у дійсності юридичного мислення від одного знання – *гіпотетичного* – до іншого – *достовірного*.

Звідси різке твердження: в діяльності доказування в кримінальному процесі пріоритетну цінність повинно мати не “минуле” в його натуральній формі “події” чи то “ситуації”, яке тільки треба “реставрувати”, “відтворити”, так би мовити, в його первісному, недоторканому стані, а протилежно – стверджуватися має саме прагматична придатність “актуального” – в формі версій – бути використаним для справного функціонування доказової мислєдіяльності.

Отже, черговий висновок: увага технології доказування в кримінальному процесі має центруватися не на марній спробі замінити юристом Божу присутність у справах “установлення” минулого таким, яким воно було “насправді”, а на опрацюванні нових та вдосконаленні наявних *засобів* і *технік* роботи з актуальним. Саме такий підхід, на мою думку, дозволятиме юристам успішніше прориватись до захованого за муром часу змісту *того*, що Г. Файхінгер свого часу назвав “als ob” (“як – якщо-би”), тобто до “істинних” уявлень про те, що було “насправді”¹.

(2) ФМ місце “Мета діяльності доказування” можна уявити як частину його технологічної лінії, де нормативно окреслений рамковий *образ* (блок-схематизм) майбутнього продукту (знаннєвого складу певної юридичної конструкції) у кримінальній справі виповнюється сукупністю шуканих правнорелевантних фактів, тобто сукупністю процесуальних знань про певну “життєву” ситуацію, але вже “розмічену” під вимоги гіпотези певної юридичної (матеріальної або процесуальної) норми.

(3) Версія в конкретній кримінальній справі – це індивідуальний процесуальний *проект* згаданого знаннєвого складу юридичної конструкції. Версія в разі її перевіряння на реалізованість через аргументаційні процедури доведення та спростування може перетворитися з “уявленнєвих” креслень, із доказової “синьки” на бажаний кінцевий *продукт* діяльності доказування у кримінальному процесі – шукану юридичну конструкцію як основу для видання відповідного правового рішення.

(4) Завдання поліції, на моє глибоке переконання, полягає не в пошуках істини, так би мовити, в усіх її наукових оформленнях, а в прагматичному опрацюванні такої версії², яка, задемонструвавши “відпорність” на ретельно проведені процедури фальсифікації³, може *реалізу-*

¹ Про це детальніше див.: [18].

² Гадаю, що в обговорюваному контексті доречно навести вельми влучне висловлювання знаного в світі італійського семіотика і медієвіста У. Еко: “По сутності, основне питання філософії (і психоаналізу) – це і є основне питання детективу: хто винний? Щоби дізнатися про це (точніше, увірити себе, що знаємо), треба розпочати зі *здогадки*, нібито всі речі об’єднано певною логікою, тією логікою, що нам її приписав винуватий. Будь-яка історія слідства і здогадки відкриває нам щось таке, що ми і раніше “як би знали” (псевдогайдегтерівське відсилання)” [19, с. 454].

Як слушно підкреслює М. Шумило, “... процесуальне доказування відбувається за допомогою “проб і помилок”. Вирішення будь-якої пізнавальної проблеми починається із *здогадки* початкового припущення, яке ще недостатньо обґрунтоване” [20, с. 121].

³ Про методологічну засаду фальсифікованості як засадничу спростовність будь-якого знання див. зокрема: [21, с. 105-123; 22, с. 76-128; 201-208; 342-348; 23, с. 309-319].

В обговорюваному контексті З. Пасторчак видається мені переконливим, коли пише: сфальсифікування версії на підготовчому провадженні робить її відпорною щодо сумнівів, що постають у перебігу юрисдикційного провадження, коли для органів розслідування практично вже нема можливості їх усунення. Версія, яка встояла в результаті проведення ретельних фальсифікаційних заходів, має всі шанси

ватись (перетворитися) на знаннєвий продукт – шукану юридичну конструкцію. Рівень сформованості (встановленості) даної конструкції має відповідати встановленому процесуальному стандарту доказаності.

(5) Від мети діяльності доказування в кримінальному судочинстві як діяльності “обійманої” конечно відрізняти її *призначення* – бути забезпечувальним елементом іншого різновиду кримінально-процесуальної діяльності, а саме діяльності з вироблення кримінально-процесуальних рішень як діяльності “обійманої”. У цьому разі продукт першої з них (доказування) – виготовлені за процесуальними правилами знання про правнорелевантне минуле, теперішнє або майбутнє, які організовано схематизмом певної юридичної конструкції, уже слугують знаннєвою основою для іншої – діяльності вироблення юридичних рішень.

(6) З наведених міркувань мета діяльності доказування в кримінальному процесі не може бути визначена в спеціальній процесуальній нормі, проте вона може успішно задаватися через зазначення в предметі доказування *проекту* свого продукту – конкретної юридичної конструкції¹.

Юристи, працюючи з нею як із знаковою матеріалізацією мети, тобто як з об’єктом *оперування*, можуть відтак реконструювати змістовну частину технології її виготовлення, даючи відповідну юридичну оцінку плодам власної або чужої доказової активності.

Отримані наукові результати можуть бути використані для проведення дальших наукових досліджень, спрямованих на формування діяльнісної парадигми доказування в кримінальному процесі.

Список використаної літератури:

1. Костін М.І. Контрабанда. Доказування обставин вчинення злочину на досудовому слідстві. – К., 2003.
2. Гмирко В. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація. – Дніпропетровськ, 2010.
3. Пашин С.А. Заключение на Общую часть проекта Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации (в редакции на 6 апреля 2001 г.) // <http://www.hro.-org/docs/expert/upkexp.htm>.
4. Рабинович П. Філософія права: деякі наукознавчі сюжети // Вісник Акад. прав. наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 3-13.
5. Манан П. Доступний виклад політичної філософії. – К., 2009.
6. Pszczołowski T. Zasady sprawnego działania. – Warszawa, 1976.
7. Кунц Г., О’Доннел. Управление и системный анализ управленческих функций. – М., 1981.
8. Могилевский В.Д. Методология систем. – М.: Экономика, 1999. – 251 с.
9. Щедровицкий Г.П. Проблемы методологии системного исследования. – М., 1964.
10. Щедровицкий Г.П. Перспективы и программы развития СМД-методологии // Щедровицкий Г.П. Философия. Наука. Методология. – М., 1997. – С. 547-594.
11. Щедровицкий Г.П. “Языковое мышление” и его анализ // Вопр. языкознания. – 1957. – № 1. – С. 56-68.
12. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве. – Х., 2000.
13. Никитаев В.В. Проблемные ситуации уголовного процесса и юридическое мышление // Составительное правосудие: Тр. научно-практ. лабораторий / Под ред. С.А. Пашина, Л.М. Карнозовой. – Вып. 1. – М., 1996. – С. 251-308.
14. Пашин С.А. Доказательства в российском уголовном процессе. – М., 1999.
15. Зеленецкий В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном судопроизводстве. – Х., 2006.
16. Щедровицкий Г.П. Об одном направлении в современной методологии // Щедровицкий Г.П. Философия. Наука. Методология. – М., 1997. – С. 364-423.
17. Никитаев В.В. Онтологии и проблема технической реальности // Вопр. методологии. – 1997. – № 3-4 // <http://www.circle.ru/archive/vm/vnoms1.html>.
18. Щедровицкий П.Г. Чего я не понимаю про мышление? // http://www.kros.ru/_libr/ped_bibl/shedp001/index.php.
19. Эко У. Заметки на полях “Имени розы” // Эко У. Имя розы. – М., 1989. – С. 428-467.
20. Шумило М. С. Реабілітація в кримінальному процесі України. – Х., 2001.

втриматися в своїй незмінній засадничій формі до закінчення кримінального процесу.

Заходи фальсифікації не є винятковою доменною органів розслідування; вони, якщо виходить із засади контрадикторності (змагальності – В. Г.), також слугують і стороні оборони, яка, піддаючи сумнівові частину або ціле обвинувачення, спричиняється тим самим до перевіряння версії, сконструйованої органом розслідування [24, с. 185].

¹ В.М. Цлаф категорично стверджує: “Мета мусить бути задана як розгорнений усебічний проект, реалізацію якого можна перевірити у всіх деталях та дати чітку й однозначну відповідь: “так” або “ні” – на запитання, чи досягнуто мету?” [25, с. 23].

21. Поппер К. Логика научного исследования // Поппер К. Логика и рост научного знания. – М.: Прогресс, 1983. – С. 33-235.
22. Such J. Problemy weryfikacji wiedzy. – Warszawa, 1975.
23. Підгаєцький В. В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ століття. – Дніпропетровськ, 2001.
24. Pastorczak Z. Metodologiczne i prawne problemy wersji kryminalis- tycznej. – Warszawa, 1985.
25. Цлаф В. М. Теория управления социально-деятельностными системами. – Самара, 2009.

Надійшла до редакції 20.01.2011

СКРЯБІН О.М., кандидат юридичних наук
(Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)

УДК 159.934 : 378.634

ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АДВОКАТІВ

Стаття присвячена виявленню юридично-психологічних аспектів професійної підготовки майбутніх адвокатів, проведенню аналізу та розроблення пропозицій стосовно внесення змін у законодавство, що регламентує діяльність адвокатів, та порядку складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури.

Ключові слова: професійна підготовка, психологічна підготовка, правозахисна діяльність, компетентність, адвокати.

Стаття посвящена выявлению юридически-психологических аспектов профессиональной подготовки будущих адвокатов, анализу и разработке предложений по внесению изменений в законодательство, регламентирующее деятельность адвокатов, а также порядка сдачи квалификационных экзаменов в региональных квалификационно-дисциплинарных комиссиях адвокатуры.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, психологическая подготовка, правозащитная деятельность, компетентность, адвокаты.

The article is devoted to revealing of legal and psychological aspects of vocational training of the future lawyers, the analysis and development of offers on modification in the legislation regulating activity of lawyers, and also to the order of delivery of promotion examinations in the regional qualification and disciplinary commissions of legal profession.

Key words: vocational training, psychological preparation, lawyers activity, competence, lawyers.

Професійна правозахисна діяльність по своїй суті має високоморальний характер, базується на довірчих стосунках адвоката з клієнтом. Захищаючи права і законні інтереси останнього, адвокат вступає в складні відносини з судом, різними державними, зокрема правоохоронними, органами. Адвокати беруть на себе відповідальність за долі людей. Ми вважаємо, що більша частина представників цієї професії – чесні й порядні люди, для яких закон, честь і гідність людини, професійна етика, адвокатська таємниця, принципи адвокатської діяльності є головними орієнтирами в професійній діяльності. Проте у практичній діяльності зустрічаються молоді адвокати, які недостатньо професійно та психологічно підготовлені до виконання адвокатської діяльності. На нашу думку, це пов'язано з тим, що сьогодні у вищих навчальних закладах України адвокатській професії спеціально не навчають, і про те, як здійснювати захист, представництво, виконувати інші види адвокатської діяльності, майже не пишуть і не розповідають. Серед вищих навчальних закладів, які б готували професійно компетентних адвокатів, відома тільки Академія адвокатури України [1].

У зв'язку з цим останнім часом у юридичній психології активно проводяться дослідження, пов'язані з професійною діяльністю адвокатів. Ці розробки покликані підняти на новий рівень процес здійснення захисту прав громадян в нашій країні, зробити його ефективнішим.

Дослідженням проблем інституту захисту прав і свобод людини та громадянина, включаючи питання адвокатури, займалися К.Н. Апраксін, Т.В. Варфоломеева, Д.П. Ватман, В.В. Медведчук, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.В. Молдован, П.В. Хотенець, М.Й. Штефан тощо. Питання застосування психологічних знань у діяльності адвоката розглядали такі вчені, як: О.М. Бандурка [2], В.В. Бедь [3], С.П. Бочарова [2], Э.В. Землянська [2], та

